

2. Typy kontrapunktu (prostý, imitačný, permutačný)

Typy viachlasu – všeobecný prehľad

- V diele sa vyskytuje niekoľko samostatných štrukturálnych typov viachlasu
- Sú spravidla závislé na období, v ktorom vznikli:
 - **bourdon** – zvláštny archetypálny (prapôvodný) prípad viachlasu; jeden alebo viac hlasov v basových polohách znejú ako zádrž a ďalšie hlasy nad nimi sa voľne pohybujú; najčastejšie v ranej fáze európskeho viachlasu (10.–11. stor.) a v hudbe 20. stor.
 - **heterofónia (rôznohlas)** – homofónny spôsob, v ktorom dominuje jedna sólová melódia, najčastejšie predvádzaná zborovo a dozdobovaná inštrumentmi; pocit akéhosi voľného sprievodu melódie
 - rôznohlas nižšieho typu (tzv. neuvedomelý) – archaický, bezprostredne sa týka obradnej funkcie hudby
 - rôznohlas vyššieho typu (uvedomelý) – môže mať autora; hudba antického sveta
 - **paralelný pohyb** – hlasy (2 a viac) sú vedené v rovnakom smere a intervaloch; organum (Leoninus a Perotinus – Notherdamská škola); faux bourdon (paralelné 3., 6.); folklórna hudba (3., 6.); emancipácia paralel. pohybu v hudbe 20. stor.
 - **polyfónia (pravý viachlas)** – viachlasná štruktúra s akcentom na samostatnosť vedenia každého hlasu; každý hlas má samostatnú melódiu a rytmus; hlasy sú rovnocenné; dominantné obdobie je 9.–18. stor. a 20. stor.
 - **homofónia** – jednohlasná melódia s akordickým sprievodom; dominantné obdobie: klasicizmus a 19. stor.

Druhy kontrapunktu (1. fáza – palestrínovský)

- Palestrínovský kontrapunkt je možné rozdeliť na 2 druhy:

1. Neimitačný kontrapunkt

- Kontrapunkty (hlasy) znejú spolu; môže vzniknúť niekoľko charakteristických spôsobov:
 - najjednoduchší je jednoduchý kontrapunkt rovnaký 1:1 (hodnoty hlasov sú rovnaké)
 - ďalšími spôsobmi: jednoduchý kontrapunkt nerovnaký 2:1, 3:1, 4:1, 6:1 a jednoduchý kontrapunkt miešaný

2. Imitačný kontrapunkt

- Vychádza väčšinou z monotematickej formy; využíva IKP (imitačno-, kánonicko-, permutačné) postupy fázového posúvania tej istej témy

Cantus Firmus (CF)

- CF (cantus firmus) môže predstavovať: úryvok z GCH, stredovekú alebo svetskú duchovnú pieseň, vlastnú melódiu skladateľa
- Hlavné znaky CF od 11.–17. stor. (stredovek – barok):
 1. začína na 1. alebo 5. stupni cirkevnej stupnice
 2. povolené stúpajúce intervaly: m. a V. 2., m. a V. 3., č.4, č.5, m.6., č.8
 3. povolené klesajúce intervaly: všetky predchádzajúce okrem m.6
 4. zakázaný interval zv.4 (zm.5)
 5. CF má mať jeden najnižší a najvyšší tón; ambitus (rozsah) nesmie prekročiť oktavu v celej skladbe
 6. nesmú sa používať akordické postupy (rozklady), sekvencie, opakovanie tónu
 7. po väčšom skoku ako kvarta treba otočiť smer melódie do protipohybu
 8. má byť prehľadný, jednoducho zapamätateľný, nesymetrický a môže mať ľubovoľný počet tónov
 9. do záverečného tónu finalis sa postupuje sekundovým postupom zhora alebo zdola

Ďalšie vlastnosti palestrínovsky harmonické:

- Základ je systém cirkevných módov (oktoechos, dodekachordon) – autentické a plagálne módy
- Kľúčovým pojmom pre všetky módy je centrálny tón finalis (F)
- Ďalší dôležitý tón je repercusion (R) – funkcia „dominanty“; v autentických módoch 5. tón od F, v plagálnych 3. tón od F
- Tón h môže byť z harmonických alebo melodických príčin nahradený

Prostý kontrapunkt

- Hlasy (kontrapunkty) znejú spolu v rovnakom čase
- Základom je jednoduchý kontrapunkt 1:1 – nota proti note (rovnaké hodnoty)
- Ďalšie pomery: 2:1, 3:1, 4:1, 6:1 (jednoduchý nerovnaký) alebo kombinácia (miešaný)

Imitačný kontrapunkt

- Vzniká tak, že vedúci hlas – PROPOSTA (návrh) je napodobňovaný iným hlasom – RISPOSTA (odpoveď)
- **Rozlišujeme typy imitácií:**
- **zmeny v téme:**
 - **1. prísna/presná imitácia** – RISPOSTA napodobňuje PROPOSTU bez zmeny v ryt. alebo mel. stránky
 - **2. voľná imitácia** – RISPOSTA napodobňuje PROPOSTU po ryt. stránke, v melódii zachováva aspoň smer
- **nástup:**
 - **3. prostá imitácia (jednoduchá)** – RISPOSTA nastúpi po skončení PROPOSTY

- **4. umelá imitácia** – RISPOSTA nastúpi pred ukončením PROPOSTY (tesná/stretta)
- **intervaly:**
 - **5. reálna imitácia (transpozícia)** – RISPOSTA zachováva presnú intervalovú štruktúru PROPOSTY ale začína od iného tónu (mení sa tónina)
 - **6. tonálna imitácia (translácia)** – RISPOSTA pri imitovaní zachováva tóninu PROPOSTY ale mení intervalovú štruktúru
- **dĺžka nôt (rytmus):**
 - **7. imitácia v augmentácii** – RISPOSTA prichádza v rozšírených ryt. hodnotách
 - **8. imitácia v diminúcii** – RISPOSTA prichádza v zmenšených/skrátených ryt. hodnotách
- **smer melódie:**
 - **9. imitácia v inverzii** – RISPOSTA ide opačným smerom ako PROPOSTA (presná: zachováva intervaly; voľná: prispôsobuje)
 - **10. imitácia v zrkadlovej inverzii** – otočenie okolo horizontálnej osi (os sa točí okolo 3. linajky; $c^1 \rightarrow a^2$)
 - **11. imitácia v račom postupe** – RISPOSTA ide od konca PROPOSTY po začiatok (obrátene), otočenie okolo vertikálnej osi
 - **12. imitácia v inverzii raka** – otočím smer melódie a začínam od posledného tónu
 - **13. imitácia v 8., 5., 4.** – RISPOSTA nastúpi oktávovo ($c^1 \rightarrow c^2$), kvintovo ($c^1 \rightarrow g^1$), kvartovo ($c^1 \rightarrow f^1$)

Permutačný kontrapunkt (prevratný)

- Hlavný hlas – SUBJEKT; sprievodný hlas – KONTRASUBJEKT
- Spočíva v tom, že hlasy si navzájom vymenia pozíciu a funkciu ($S \leftrightarrow K$)
- Podľa intervalu, o ktorý sa preniesie KONTRASUBJEKT nad/pod SUBJEKT, hovoríme o 3 druhoch:
 - **permutácia v oktáve** – intervaly zostávajú rovnocenné
 - **permutácia v decime** – 4. sa permutáciou stane disonancia (dáva sa väčšinou na ľahkú dobu)
 - **permutácia v duodecime** – vznikajú paralelizmy

Kánon

- Kánon = forma → prísna imitácia = technika
- Kánon vzniká dôsledným použitím imitačnej techniky počas celej skladby
- Z gréckeho kánon → „pravidlo, ktoré sa nemení“; jedna téma, ktorá sa fázovo posúva v hlasoch
- Prvý kánon pochádza z 13. stor. – letný kánon (Anglicko)
- **Kánon môžeme rozdeľovať:**
 - podľa počtu hlasov: 2- až 12-hlasný (jednoduchý: 1 PROPOSTA 1 RISPOSTA; dvojitý: 2 PROPOSTY 2 RISPOSTA; trojitý...)

- podľa intervalu nástupu hlasov: najčastejšie 1., 8. (prísny kánon); v inom intervale (voľný kánon)
- podľa spôsobu použitia rôznych druhov imitácií: v inverzii, v augmentácii, v diminúcii
- **Historické druhy kánonu:**
 - **a) račí kánon** – zapísaný jednohlasne v jednej notovej osnove; predvádzal sa naraz od začiatku aj od konca
 - **b) zrkadlový kánon** – jednohlasný zápis v jednej osnove ale čítal sa vertikálne (okolo 3. osnove os)
 - **c) nekonečný kánon** – 1:∞ (ľubovoľný počet opakovaní)
 - **d) kruhový kánon** – vzniká tak, že CF moduluje do D a druhý hlas začína imitáciou v D tónine... môže prejsť celý 5. kruh (kvintetová modulácia / reťaz D)
 - **e) enigmatický (hádankový) kánon** – máme napísanú PROPOSTU, ku ktorej začiatok RISPOSTA treba hľadať (interval a spôsob nástupu)